

SUAT KARAASLAN



Suat Karaslan'ın Heykelleri İçin Bir Köken Araştırması: Nesne Ne Olmadığını Söyler

Mustafa Okan

Önsöz

I.

İnsanın yaşantısı nesnelere arasında sürer. Nesnelere insan yaşantısını biçimlendirir, insan da nesnelere. Böylelikle, insanın tarihi nesnelere tarihiyle birleşir. Doğadaki şu ya da bu varlığın insan elinde daha önce bilinmeyen bir işleve kavuştuğu anda başlamıştır ortak tarih. Başka canlılar da doğanın ürettiklerini kendi yaşamlarına özgün deneyimler olarak katmışlardır kuşkusuz. Ancak bunlar, neredeyse bütünüyle sınırları belirli bir işlevsel içeriğe sahip, zaman olgusunu kendi içine kapatan deneyimlerdir. Onları adlandıran ve başlangıçtaki hallerinden kopartarak yeni hallere taşıyan yalnızca insan türüdür. Adı olan nesnelere yaşar insan.

II.

İnsanın uzun tarihi içinde nesne/alet üretmenin bir eşiği işaret ettiğini söylemek yanlış olmaz. İnsan emeğinin zihinsel eyleme denk düşen serüveni "el" ile "alet"i yine bu denklığe bağlar. Alet, zihinsel eylem ve el arasındaki çevrim, kimi zaman "alet"i "el"in uzantısı, kimi zaman "el"i "alet"in kendisi, kimi zaman da zihinsel ortamı "alet" haline getirir. Hangisinin diğerini biçimlendirdiği sorusu bu çevrim içinde önemini yitirir. Öte yandan çevrimin kendisi birçok bakımdan önemlidir. Çünkü bir nesnenin dönüşümü, hayatın dönüşümünü koşulladığı ölçüde insanın hayat karşısındaki konumlanışını da yeni olasılıklara açar. Sözelimi, yel değirmeninin evrimi yalnızca esip geçen rüzgârla ekmek arasındaki dolayımı değiştirmez, doğanın diyalektiğini insan algısında yepyeni bir içerikte duyurur. Enerji, doğanın varlığını ölümcül bir kaynak tüketimine bağlayan bağlamdan koparılmıştır artık. Demek ki, nesnenin dönüşümü yalnızca teknolojinin ortamını biçimlemez, biçimlerin zihinde birer içerik olarak birikmeleri ile kendi çevrimini oluşturur. İnsan bu birikimle yaşar.

III.

Nesnelere kendi işlevlerini dayatırlar. Ama bu her defasında aşılır. Sandalye merdivene dönüşür bir yetişkinin elinde, bir çocuğun elinde kahraman bir süvarinin atı oluverir. Sıradan eylem, sandalyenin farklı malzemeler ve tasarımlar içinde durmadan yenilenmesidir! Demek ki, nesne, kuşatırken kuşatılır durmadan. İnsan nesnelere çarpışarak yaşar.

IV.

Nesnenin devinimi onun gündelik hayat içindeki kullanım değeriyle yarışan bir değer birikimi yaratır insan zihninde. Nesnelere ideolojinin alanına bağlayan özellikleri açığa çıkaran budur. Nesnenin değişim değeri, ona sahip olandan çok olamayana toplumsal ayrışma içindeki yerini söyler. İnsan nesnelere dinleyerek yaşar.

V.

Bir nesnenin varlığını "eylem" ile olan bağı bakımından, en yalın şekliyle, iki temelde ele almak olanaklıdır. Biri, nesnenin oluşumunu yönlendiren eylemlerdir. Buna göre, nesnenin varlığı bir dizi insan eylemi sonrasında bütünlüğe kavuşur. Diğer, oluşmuş nesnenin varlığını duyurmasıdır. Buna göre de, nesne bir yaşantı sürdürür ve bu yaşantı kendisiyle kurulan en sınırlı ilişkiden en kapsamlı olanına kadar bir dizi etkileşimi içerir. Başından sonuna bir nesnenin yaşantısı dünyanın

parçadan bütüne doğru somutlaştırılmasının olanaklarına katkıda bulunur. İnsan kendi elinden çıkmış olan nesnenin peşine düşerek yaşar.

VI.

Neneler de, sözgelimi bir yaprak gibi, çürürler. Zamana karşı en dayanıklı olanları dahi, korunmaya muhtaç olarak yaşamlarını sürdürürler bir yerden sonra. Çoğu kez işlevlerinden soyunmak zorunda kalırlar bu yüzden. Bir başka deyişle, nesne, kaçınılmaz olarak geçicidir. Bu geçicilik içinde tarihsel belleğe sığınan nesneni gösterdiği inatçı direnişin meşru olduğu kabul edilmelidir. Nesne kalmak için direndiği ölçüde yeni türlere hayat verir. İnsan nesnelerin belleğine sığınarak yaşar.

VII.

Nesnenin serüveni ile malzemenin serüveni bir yerde iç içe geçmiştir. Malzeme, sözgelimi demir cevheri, işlenmesinin belli bir aşamasında, şu ya da bu işlevi üstlenecek nesnelere kullanılmak üzere biçimlenir. Sac plakalar, çubuk demirler, kutu profiller bir bakıma, daha ileri biçimlenmeler için bir ara dönemi işaret eder, bir geçiş varlığına denk düşerler. Demir filizi ile tüfek arasındaki yol uzundur. Bir anlamda hammadde, masumiyetini insanın elinde yitirir. Öyleyse, içerik yükü nesnede varlık bulan malzeme, nedensiz bir çağrışımın tetikleyicisi değildir. Malzemenin dil içinde sıfat haline gelmesinin ardında nesnenin eylemli varlığı durur. Çelik soğuk, ahşap sıcak ve insandir; cıva ele avuca sığmaz, taş sağlam ve ağırdır. İnsan hem taş gibi bir kalple hem de yufka yürekle yaşar.

VIII.

Sanat ürünü de bir nesnedir en yalın anlamıyla. Bu onu, her şeyden önce bir varlık olarak, gerçekliğe sıkı sıkıya bağlar. Ne var ki, bu bağlılık, gerçekliği olanaksız gibi görüneni istemeye elverişli kıldıkça anlamlıdır. Bu nedenle sanat ürünü oluşurken, zihinsel ortam içinde birikmiş, saklı tutulmuş olan ne varsa, sınırsız bir hayale doğru akar, akılda tutulanlar yeniden işlenir. Sanat ürünü, nesnelerin yaşantısına tutunan ve orada biçimlenen çağrışımlardan yeni yaşantılar kuran bir eylemin ürünüdür. İnsan, nesnelere tekrar tekrar dener ve oradan düşleri olan nesnelere kurar.

Sonsöz

I.

Resim, fırça ile tuval arasındaki düzlüğe sıkışmış olarak durur. İki boyutlu yüzey üzerinde üçüncü boyutu arandığı her deneyim bir yanılsamaya yaslanır. Kendi içine doğru uzayan derinlik etkisi tuvalin gerçek sınırlarıyla kuşatılmıştır çünkü. Bu bakımdan, resim tarihinde, boyut yanılsaması yaratmaya dönük eğilimlerle bu sorunsaldan arınmış bir resim kurma arayışları çoğu kez çatışmalı bir ayrışmayı anlatır. Heykelin bu türden bir yalana gereksinimi yoktur. O kendi gölgesine yaslanır. Bu yüzden kendi dışına yaydığı gerçeklik duygusu başka bütün sanatları kısındıracak düzeydedir. Öte yandan rölyef de heykelin tanım alanı içindedir. Rölyef, yüzeyden hem içeri hem de dışarı doğru, "elle tutulur" olarak hareket etmeyi olanaklı kılar. Kimi zaman heykelin bu iki biçimini de aynı anda çağrıştıran örneklerle karşılaşmak olanaklıdır. Suat Karaaslan'ın nesnelere heykelin bu ikiz evrenine yerleşmişlerdir.

II.

İnsan çevresindeki nesnelerin yaşayan varlıklar olduğunu unutmaz çoğu zaman. Ancak bu unutmaz, nesneden uzaklaşma ile açıklanamazdır. Tersine, nesnelere doğal varlığının bir uzantısı haline getirecek ölçüde kendine bağlayan insan, kendi gövdesine yabancılaşır gibi kopar uzantılarından. Nesne sıradanlaşır. Sanat bir anlamda, kendini gizleyen bu derin krize karşı eylemli bir karşı çıkıştır. Karaaslan, nesnelere yeniden düşünmek demek olan işler yapar. Bunun için kimi zaman malzemenin uyarıcı kimliğinden, kimi zaman belleğin nesnelere kayıt etme düzeninden, kimi zaman da nesnelerin dönüşme potansiyellerinden yararlanır. Suat Karaaslan'ın heykelleri insanın nesneyi gözden kaçırdığı yerde başlar.

III.

Nesneleri kullanmak istediği her anda onları hatırlamak zorundadır insan. Ancak, hatırlama her zaman unutmamanın karşıtı değildir. Başka bir deyişle bu türden bir hatırlama, zaten unutulmamış olana ilişkinin bilginin zihnin derinlerinden çağırılmasıdır. Bilginin kaydedilmesinde olduğu gibi çağırılmasında da zihinsel düzenek yanılığlara açıktır. Hatalı bir kayıt, nesnenin hatırlanmasında onun nesnelere bilinmemesi halini yeniden üretecek büyük olasılıkla. Öte yandan insanın

yanılırlara açık yapısı, gerçekliği algılamada ve ona etkin şekilde müdahale etmede kullanacağı durmadan gelişen bir potansiyele de sahiptir. Bu çelişkili bütünlük sanata geniş bir hareket alanı sağlar. Kendi zihinsel eylemini, yanılma olasılığını elden bırakmadan sürdüren bir özne, sanatın nesnenin varlığını deşeyleyen eyleminde yeni çözümler bulabilecektir. Suat Karaaslan, insanın nesnelere hatırlama alışkanlıklarından yola çıkar. Ama nesnelere yaptığı alıntılar onların görünen bütünlüklerine geri dönmek için değil, onlardaki çağırışım potansiyelini açığa çıkarmak için kullanır. Karaaslan'ın heykelleri, insanın nesneyi hatırlamaya başladığı yerde kurulur.

IV.

Suat Karaaslan, kimi zaman izleyiciye daha önce karşılaşmadığı nesnelere sunarken kimi zaman da en çok bilinen nesnelere bilinmedik hallerini esas alır. Bunun için nesnelere dünyası içinden seçilmiş olanlar evrimlerini başka bir biçimde sürdürecekleri yeni bir ortama taşırlar. Karaaslan, bir nesne olarak heykelin ortaya çıkmasını biçimleyen evrim ortamını kurarken, toplumsal belleği bir olasılıklar alanı olarak değerlendirir. Ortak bellek denen şey bir genellemedir, tek tek nesnelere somutlanan birikimin toplamı değildir çünkü. Karaaslan'ın heykellerinin, ilk bakışta yarattıkları etkinin aksine, toplumsal yaşama sinmiş ortak deneyimleri içermesi bundandır.

V.

Arkeologların toprağın içine doğru süren yaptıkları kazı bir nesne ile karşılaştığında son bulmaz. Tersine, nesne bir başka başlangıca denk düşer. Kazı bu kez nesnenin varlığına yönelir. Buluntu bir uygarlık bağlamında yer bulduğunda açılmaya başlar ancak. Yine de bu durum sürecin sonuna geldiğini göstermez. Çünkü başka bir bulgu hem nesneyi hem de uygarlık bağlamını başka bir içeriğe kavuşturabilir. Oysa nesne durmaktadır yerinde. Değişen, insanın onu anlama olanaklarıdır. Sanat ürünü de neredeyse benzer bir kaderi paylaşır izleyicinin gözünde. Nesneye yaklaşmaya çalışırken onun kendisinden uzaklaştığı duygusunu yaşayan izleyici, ya girdiği uğraşın zorluklarına katlanacak ya da toprağın altındaki sessizliğine terk edecektir nesneyi. Karaaslan, tasarladığı nesnelere görünür hale getirecek olan şeyin, izleyicinin kendinde gerçekleştireceği değişimle ilgili olduğunu söyler. Değil mi ki, nesne bir dönüşümün hikâyesi üzerine kuruludur, öyleyse izleyici de kendi hikâyesini yeniden yazmaya yatkın olmalıdır. Suat Karaaslan'ın heykelleri, nesnenin başka bir hikâye içine taşındığı yerde başlar.

VI.

Bellek bir birikim ortamıdır. Ama beslenmezse ölür. Sözgelimi, nesnelere ne olduğunu söyleme yeteneğini yitirir. Kuşkusuz belleğin beslenmesi denince bir depolama işlemi gelmemeli aklı. Belleği canlı tutacak şey onun içindeki ayırıştırma düzeneğinin birbiriyle etkileşimli bir yapılaşma sahne olmasıdır. Bellek değişen hayatın pasif bir izleyicisi değil hayatın nasıl değişeceğini düşünen aklın maden yatağıdır. Bu nedenle, bir nesneyle karşılaştığında belleği harekete geçiren zihinsel eylem, onun ne olduğu ile ne olmadığı arasındaki çatışmaya karşılık gelir. Suat Karaaslan'ın heykelleri, nesnenin ne olmadığını söyler.